

GERMİYANOĞULLARI'NIN TÜRK KÜLTÜR HAYATINDAKİ YERİ

Kemal YAVUZ*

Her devlette olduğu gibi Germiyanoğullarında da kültür hareketleri sonradan ortaya çıkmıştır. Germiyan aşireti daha Malatya civarında iken tarih 1236 yılını göstermektedir. Bu tarihte Anadolu Selçuklu Devleti I. Alaeddin Keykubad'ın vefatı ile parlak devrini kaybetmiş ve II. Gıyaseddin Keyhusrev devri başlamıştı (1236-1246). Bu zamanda Germiyan Türk aşiretinin başında bulunan Alişiroğlu Muzafferüddin'e Anadolu'da baş gösteren Babailer isyanını bastırma vazifesi verilmiştir. Yine bu aileden olan Kerimüddin Alişir Moğollar tarafından öldürülmüştür. Moğol baskısı artınca Germiyan aşireti de batıya çekilmiş, sonunda Kütahya civarına gelip yerleşmişti.

Kerimüddin Alişir'in oğlu I. Yakub Bey Moğol hakimiyetini tanıyınca Selçuklulardan koparak Germiyanoğulları Beyliğini kurdu ve 1300-1340 yılları arasında kırk yıl boyuna Beyliğini idare etti. 1340 yılında vefat edince yerine oğlu Mehmed Bey geçti. 1361 yılında Mehmet Bey'in ölümü ile Beyliğin başına Süleyman Şah gelmiş ve Germiyanoğullarını idareye başlamıştır.

On üçüncü yüzyılın başından beri Selçuklular zamanında başlayan kültür hareketleri de git-gide canlılığını artırmıştı. Asrın başında Türkçe eser verme durumu yeni yeni görülmeğe başladı. Her ne kadar Farsça yazı dili olarak devam etse de artık Türkçe eser verme zamanı gelmişti. Bunu halk istiyordu. Sonra tebasının tamamı Türk olan bir devletin şair ve yazarlarının halka anlatacağı şeyler vardı. Bunlar da Türkçe yazdıkları zaman sözlerini geçirebilir, dertlerini anlatabilirlerdi. İşte bu sebeptir ki Ahmet Fakih ve Hoca Dehhanî gibi şairler Türkçe söylemeye başladılar. Ahmet Fakih *Çarh-nâme* ve *Evsaf-ı Mesacidü's-Şerîfe* adlı eserlerini yazarken, Hoca Dehhanî de Türkçe gazeller söylüyordu. Bunlar bilindiği kadarı ile bu yüzyılın Türkçe yazan ilk şairleri idiler.

Buna paralel olarak ilim ve edebiyat alanında eserler veriliyordu. Bir yandan Mevlâna'nın babası Sultanü'l-Ulemâ Bahaeddin Veled Konya'ya gelmişlerdi. Bahaeddin Veled'in 12 Ocak 1231 tarihinde vefatı Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin babasının yerine geçerek vaaz ve fetvalar vermesini icab ettirdi. Bu sırada Sad-

* Prof. Dr., I. U. Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

reddin-i Konevî gibi alimler de Konya'da dersler veriyordu. İlim dili Arapça, edebiyat dili Farsça idi. Celâleddîn-i Rûmî *Mesnevî* ve *Divan-ı Kebir* başta olmak üzere eserlerini Farsça yazmıştı. Yer yer Türkçe de yazmaya başlamıştı. Bu, ileride Türkçe'nin büyük devlet dili olacağına bir işaret sayılmalı idi. Nitekim oğlu Sultan Veled (1226-1312) babasından daha da ileri giderek, Türkçe şiirler yazdı. Fakat eserleri Farsça idi.

Bu durum on dördüncü yüzyılın başına kadar devam etti. 1307 yılına gelindiğinde I. Yakub Bey döneminin başlarında Yunus Emre *Risaletü'n-Nushiye* adlı eserini yazmış ve öğüt türü sahasında ilk eseri Türkçe olarak vermişti. Ayrıca şiirler söylüyor, tasavvufî incelikleri Türkçe anlatıyor ve Türkçeyi gönül dili hâline getiriyordu. Divan yazmıştı. Yunus bir zaferdi. Onu başkaları takip edecekti.

Bu yüzyılın ilk yarısı şiirimizin şeyhler devri olarak adlandırılırsa yanlış olmaz. Asrın başında Sultan Veled mevlevî tekkelerini yaymış, Kütahya ile de irtibat kurmuştu. Yukarda belirttiğimiz gibi, halka ulaşabilmek için Türkçe şiirler söylüyordu. Yunus, şiirlerinin verdiği kadarı ile, aynı çevreden geliyor ve bir tarikat âdâbı ile yetişiyordu. Yine Yunus'un ölümünden iki yıl önce 1318 yılında Şeyh Ahmed Gülşehrî, *Mantku't-Tayr* adlı eseri tercüme ederek te'lifî bir şekilde, Türkçe aşkı ile yazmıştı. Ondan on onbir sene sonra Kırşehir bölgesinde bir başka tekke şeyhi olan Âşık Paşa 1329 yılında *Garipnâme*'yü ortaya koymuştu. Bu şair de Türkçe eser verme üzerinde durmuş ve bir dil suuru ile *Garipnâme*'sini yazmıştır. Ayrıca en güzel naatlarla Peygamberimizi anlatan Şeyyat Hamza da bunları takip eden bir başka şairdi. Bütün bunlar I. Yakub Bey devri ile paralel gidiyordu.

Aradan yarım asırlık bir zaman geçmesine rağmen Germiyanoğullarında kültür alanında henüz bir kıpırdanma görülüyordu. I. Yakub Bey'in ölümü (1340) ile oğlu Mehmed Bey'in yerine geçtiği yıllarda Aydınöğulları bölgesinden olan zamanın büyük şairi Hoca Mesud eserleri ile ortada görüldü. *Süheyl ü Nevbahar* mesnevisi ile *Ferhengnâme-i Sadî* adlı eserleri yazan Hoca Mesud gerçekten edebî sahada bir hoca idi. Germiyan Beyi Mehmed Bey zamanında eserlerini vermişti. Bu eserler Germiyanoğullarında başlayacak kültür hareketlerine temel teşkil etti.

Mehmed Bey'in 1361 yıllarında ölümü ile yerine geçen oğlu Süleyman Şah zamanında Beylikteki kültür faaliyetleri birden bire canlandı. Süleyman Bey gerçekten bir Türkçe aşığı idi. Türkçe eserler yazdırmak onun en önde gelen arzusu idi. Bu sırada Germiyan sarayı da büyük şairlerini yetiştirmiş bulunuyordu. Başta Ahmedî gibi Türk şiirinin ustası bir şair vardı. Bu şair büyük bir fıkıh alimi olmasının yanında ansiklopedik bir şahsiyete de sahipti. Eserlerinde, bilhassa gazellerinde yer alan hikmet ve şuh söyleyiş, sonradan Osmanlı şiirinde Bakî ve Nabî'ye kadar uzandı. Tahsilini bulunduğu memleketten başka Mısır'da tamamlayan Ahmedî başta *Divan*'ı olmak üzere *İskendernâme*, *Cemşid ü Hurşid*, *Tervîhü'l-Ervah* gibi büyük abide eserler ortaya koydu.

Süleyman Şah ileriyı goren, kalp gozu açık bır Bey'di. Sarayda devlet hız-metü gören şairlerden Şeyhoğlu Mustafa'ya Türkçe eserler vermesini isteyen bu Bey, *Kabusnâme* ve *Marzubannâme* gibi eserleri tercume ettirdi. Bu eserlerin ter-cumesi ile Türkçe eser verme arzusu fazlalaşan Şeyhoğlu Mustafa asrın büyük mesnevîlerinden biri olan *Hurşidnâme* (*Hurşid u Ferahşad*) adlı eserını yazdı. Bu eser devrinde Türkçe'nin zaferi idi. Şair bu eserde bir dil görüşü de getirdi. Türk-çe'nin lehine olan bu durum dil tarihımız içinde Âşık Paşa'dan sonra, Germiyan havalisinde de Türkçe üzerinde durulduğunu göstermektedir.

Şeyhoğlu Mustafa bunların ardından *Kenzü'l-Kübera* adlı eserini yazdı. Bunda cemiyet meselelerini ele aldı. Bilhassa devleti idare edenlerin neler yapması gerektiği üzerinde durdu. Padişahın, vezirin, komutanın, alimin, hakimin devlet idaresinde nasıl hizmet etmeleri gerektiğini anlattı. Sonra bir devleti ayakta tutan ana esaslar ve değerleri ortaya koydu. Bunların hallerini, iyi ve kötü taraflarını anlattı.

O, *Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ* (Büyüklerin Hazinesi ve âlimlerin Ölçüsü) adlı eserinde, bununla ilgili olarak şunları yazıyordu. Gerçekte bunlar de-ğerini bugün de koruyan ve ileriyı görmemizi sağlayan hususlardır.

Şeyhoğlu eserini dört bölüme ayırmıştı. Birinci ve ikinci bölümde padişah-ları ele alıyordu. Şeyhoğlu padişahın vazifesini belirterek, onun Allahu taâlâ'nın yer yüzündeki gölgesi olduğunu, uyanık ve ihtiyatlı olmasını, hükmü kendi elinde bulundurmasını, onu başkalarına vermemesini, rayyetine şefkatli olmasını ve hükümeti Hak fermanına göre hakla yürütmesini, halk için etmemesini, nefesine uymamasını, nefse uyarsa sapıtacağını, Hakk'ı unutmamasını, padişahlığın haklarını gözetererek adalet istemeyi, tebeayı beslemeyi, memleketi düşmandan ko-rumak için düzenli ordu bulundurmaya, Allah'a karşı olan muamelelerin tamam-lanmasını, ihmalkâr olmamasını istiyor ve şöyle devam ediyordu.

İlme ve ibadete saltanat kuvveti ile memleket şevketi yâr olmalı; padişah te-baası ve askeriyeye adâlet göstermelidir. Zalimleri zulmünden, fasıkları fıskından men ederek güçsüzlere destek olmalı, güçlülere de hadlerini bildirmelidir. Alim-leri, ilim öğrenmeleri için vakarlı ve şerefli tutmalı, kötülükleri men, iyilikleri em-retmelidir. Sultan Allahu taâlâ'ya karşı olan vazifelerini unutmamalı, saltanat aletini kötülüğe kullanmamalı, Hakkın ahlâkı ile ahlâklanmalı, suçunu bilenleri başışlamalıdır ki bunlar "hılm" sıfatının gereğidir.

"Kahr" sıfatı ile muamele etmek isterse düşmanları, münafıkları ve bidat ehlini yani dine hurafe katanları kahretmelidir. Böylece gaza etmeli, zulm ehlini fışk ve fesat kavmini yola getirmeli, mazlumun hakkını almalıdır. Ayrıca hırslı-zın, eşkıyanın ve cınayet işleyenin hakkından gelmeyi kanun üzre yürütür ve işle-rini de hak için yaparsa padişahlığın hakkını vermiş olur.

Padişah bir çok hallerde adl u ihsan etmeli, yoksullara bakmalı; fuhuş işle-mekten, zulmünden ve meşru olmayan işlerden sakınmalı, darıma kendisini hesaba ç-ıkmemelidir. Nefsını kötülükten ve yerilmiş sıfatlardan uzak tutmalıdır.

Padişah, hizmet kuşağını sadakatle beline dolayarak hak için kendisini ve memleketi korumalıdır. Görünür padişahlığa aldanmamalı, asıl padişahlığın Allahu taâlâ'da olduğunu unutmamalıdır. Bilmelidir ki padişahlık kavimsiz olmaz. Padişah için önde gelen hususlar; mansıb sahibinin halini, diyanetini, emânetini, iç temizliğini, lâyıklığını ve ehliyetini bilerek her bir kişiyi yerli yerince tayin etmek ve bunların hallerini gözetlemektir.

Padişah gövdede gönül gibidir. O doğru olursa insanlar doğrulukta, eğri olursa insanlar fesat içinde olur. Zaten Peygamber "halkın dini padişahın dini üzerinedir" buyurmuştur.

Vezirlik saltanatın direği, memleketin ulu rüknü ve gereğidir. Bütün peygamberler vezire ve müşire ihtiyaç duymuşlardır. Hatta Hz. Musa Allahu taâlâ'dan vezir isteğinde bulunmuş, Hz. Muhammed de Hz. Ebubekir'i ve Hz. Ömer'i vezir edinmiştir. Padişahlık çadır ise, vezirlik de çadırın direği gibidir. Vezir doğru görüşlü, firaset sâhibi ve hikmet bilen olmalıdır. Vezir direkte bulunan dört hususiyete sâhib olmalıdır. Bunlar doğruluk, yücelik, sebât ve tahammüldür. Vezirde üç hâl olması lâzımdır. Birincisi kendi ile Tanrı arasında, ikincisi padişah ile, üçüncüsü de ordu ve halk arasındadır. Bu hallerde kendisine doğruluğu, yüceliği, sebati ve tahammülü iş edinmelidir.

Vezir daima doğru olup sırat-ı müstakîm üzre olmalı ve eğrilikten sakınmalıdır. Yüceliğin şartlarına riayet etmeli, dünyâyâ aldanmamalı, mal mülk sevâsına düşmemelidir. Dünya mansıbını azık bilmelidir. Bunun aksi olursa eline mahrumluktan başka bir şey geçmediği gibi perişan olsa gerekir ki bu da dermansız derde uğramaktır. Sebatkâr olmalı, hak için iş yapmalı ve kimseden korkmamalıdır. Tahammül ise bunların içinde en zor olanıdır. Bunu yer ve gök bile götürmekten aciz kalmıştır. Bunun için hyânet etmemek ve sabırlı olmak gerekir.

Gönlünü hıyanetten, kinden temizlemek, padişahı çekiştirmemek, nifaktan uzak olmak, zulmetmemek, doğruluk, emânet ve ihlâs sahibi olmak vezirliğin şartlarındandır. Vezir padişahın sözünü rıza kulağı ile dinlemelidir. Benlikten uzak olmalı, padişah ne söylerse iyiye yormalı, ham hırslara kapılmamalı ve himmeti yüce olmalıdır. Padişah hizmetinde ahinde sadık, vefalı ve sabit-kadem olmasının yanında padişahın düşmanlarına aldanmamalı, mansıba, mala ve hürmete dönüp bakmamalıdır. Bütün bunlarda tahammülü elden bırakmamak gerekir. Bu da çadır direğinin cümle yükünü ayakta tutması gibidir.

Vezir, padişah ile ordu ve raiyyet arasındadır. Bunda da direkte bulunan dört hasleti elden bırakmamak gerekir. Vezir doğruluğu elden bırakmamalı, işe lâyıık adam bulmalı, teftiş ederek ihtiyatı yerine getirmelidir. İşleri lâyıık olana vermelidir. Zaten devlet işlerinin bozulması ve devletlerin çökmesi bu sebeptendir. Onun için kötülerden devleti uzak tutmalıdır. Bu duruma düşmemek için fışk ehlini daima hor ve hakir tutmak gerekmektedir. Eğer öyle olmazsa mazlumlardan şerri uzaklaştıramaz, zulmü kovamaz.

Resulullah "alimler peygamberlerin varisleridir" buyurmuştur. İlim çok şerefli ve değerlidir. Hakk'a yakınlık için tek vesiledir. İlim sayesinde yüce derecelere erişilir. Korku ve heybet vermek ilim ile olur. Bütün ilimlerin başı Allah korkusudur. Ancak Allah'tan korkan kişi ilim ve heybet sahibidir. İlim bir kimsede ne kadar artarsa, heybeti de o kadar artar. Korkunun nişanı ise insanın ilmi ile amel etmesi ve haktan ayrılmamasıdır. Eğer mal ve mansıp için ilmi vesile ederse bu hakikatta cahildir. Gerçekte kitap yüklü eşeğe benzemektedir. İlim peygamberlerin mirasıdır. Peygamberler zahir ve bâtin ilmi olmak üzere iki türlü ilim bırakmışlardır. İlimler de çeşit çeşittir.

Alimler üç kısımdır: Bir kısmı zahirî ilmi bilenlerdir. İkinciler bâtinî ilimlerde alimdirler. Üçüncüler ise her ikisi ile alimdirler.

Zahir alimler üç kısımdır. Müftiler, vaizler ve kadılardır. Müftiler nazar, firsaset ve fetva ehilleridir. Bunlar da iki kısımdır. Birinci kısım hem gönül hem dil ilmini bilenlerdir. İkinciler ise dilleri alim gönülleri cahil olanlardır ki fitne ve fesadı yayanlardır. Peygamberler bunlar için "dili alim, kendi münafıktır" buyurmuştur. Memleketler facir alim, cahil zahit ve mürayi abid yüzünden batmaktadır. Zaten onlar dünyaya tapmaktadırlar. Peygamber böyleleri için "cehennemde ateşi önce yakıcı bulanlar olacaktır" buyurmuştur.

Sâlih ve gerçek alim şeriat yolunda, bidatlerden, hurafelerden uzak olan âmiller itikâdınca giden ehl-i sünnet ve cemaat mezhebinde olan, vaktini vazifeye geçiren, bütün gün hayırda bulunan, zamanını israf etmeyen, öğrenmekte üşenmeyen, okumayla ve lügat ilmiyle meşgul olan, zikri dilinden düşürmeyen ve tilâvetle meşgul olandır. Onun için Peygamber aleyhisselâm "Alimin uykusu ibadettir" buyurmuştur.

Vaizler üç kısımdır. Bir kısmı "kassas" diye adlandırılan fasl okuyucularıdır. İkincisi vaizler, üçüncüsü de müzekkirlerdir.

Fassallar yani kassaslar bir takım manasız sözleri düzüp okuyan ilimsiz kişilerdir. Halk bunları bir şey sanarak arkalarına takılırlar. Bunların maksadı dünyadır. Bu kimseler hep devlet erkânını öven yalancılardır. Gayeleri para ve pul biriktirmektir. Halkı hurafeye yani bidate, sapıklığa ve kötü işlere sürüklerler. Halk arasına fitne ve fesat yayarlar. Bunlar da "dilleri alim, gönülleri cahil alimlendendir".

Vaizler ise din ilmini bilirler sözü Hak rızası için, ahiret sevabı için söylerler, bidatden yâni hurafeden uzak olurlar, gösterişi terk ederler. Geçmiş din ulularından ve âlimlerden bahsederler. Hırsları yoktur. Zühd, vera, tevbe, inabet ve takva sahibidirler. Halka iyiyi gösterir, doğruyu söylerler.

Üçüncü bölüm ise hakikî müzekkirlerdir. Bunlar zahir ve bâtin ilmiyle süslenmişlerdir. Ledünnî ilme ulaşmışlar ve Hakk'a yakın olmuşlardır. Bunlar halkın terbiyesine memurdurlar ve onları Hakk'a davet ederler.

Kadırlara gelince Kadırlar da üç kısımdır. Bu üç kısım kadının ancak bir bölümü iyi ve dürüsttür. Diğer ikisinden birisi kaza ilminin cahili olup ilimden mahrumdur. Cehlile ve nefsinin istediği şekilde ilimsiz kaza kırlarlar. Yani hakkı batıldan ve batılı hakkan ayıramazlar. İkincisine gelince, bunlar kaza ilmini bilir ve bildiği ilmlle kötü amel kırlar hak tarafını tutmaz, halktan yana yönelir, hatta rüşvet alır, "yetimler ve vereseler malından fasit tasarruflar" kırlar; evkaf hâsılları dilediği gibi haksız yerlere harcar, hatta ticaret yapar, yolsuzluklarda bulunur, halkı iyiliğe sevkedip, kötülükten uzaklaştırmak cihetine gitmez. Kuvvetlilerle bir olur, zayıfları ezer. Ve daha buna benzer kötü hasletler böyle kâdılarda bulunmaktadırlar. Bu iki türlü kadının yeri muhakkak cehennemdir. Zâten Peygamber aleyhis-selâm "kadırlar üç bölüktür: ikisi cehennemde, biri cennettedir" buyurmuştur.

Üçüncü kısım kadı ise cennet kadısıdır. Bu bölük, kadılık haklarına riayet eder. Çok çeşitli ilim tahsil etmişlerdir. Bunun için akılları kâmil, nefslerine güvenli, emmareden uzak, Allahu taâlâ'nın nûruyla nurlanmış, yüce himmetli, niyeti saf, emanete sadık, doğru, itikadı temiz, hırs ve tamahdan uzak, kadılık işini hakkıyla yapmaya çalışır ve önceki iki kadının ahlâkından arınmışlardır.

Süleyman Şah zamanının bu önde gelen iki büyük şairinden Ahmedî 1413 yılında ölmüştür. Şeyhoğlu Mustafa'nın ise, 1401 yılında *Kenzü'l-Kübera* adlı eserini yazdıktan sonra, hayatı hakkında pek bir şey bilinmemektedir. Ancak bu zamanda ortaya çıkan bir başka şair de Ahmed-i Daî'dir (ö. 1423). Ahmed-i Daî Kütahya'da kadılık yapmıştır. Süleyman Şah'ın 1387 yılında ölümü üzerine oğlu II. Yakub Bey'e intisap etmiş ve *Tabir-nâme* adlı eserini ona sunmuştur. *Ebulleys Semerkandî Tefsiri*'nin tercümesini Emir Süleyman'a sunan şair, ayrıca *Çeng-nâme*, *Dıvan*, *Yüz Hadis Tercümesi*, *Tıbb-ı Nebevî* ve *Tezkiretü'l-Evliyâ* adlı eserlerini yazmıştır.

Ahmed-i Daî'nin dikkat çeken bir başka yönü I. Mehmed Çelebi tarafından iltifat görmesi ve II. Murad Han'a hocalık yapmasıdır.

Süleyman Şah'ın ölümünden sonra beyliğin başında bulunan II. Yakub Bey'e de yakın olan bu şairler daha çok Osmanlı sarayına yönelmişlerdir. Ahmedî olsun, Şeyhoğlu Mustafa olsun Süleyman Şah için yazdıkları eserlerini daha sonra Yıldırım Bayezid Han'a sunmuşlar, eserlerinde onun da ismini zikretmekten geri kalmamışlardır.

II. Yakub Bey adına yazılan eserlerden başka bu devrin kültür açısından değerli bir abidesi daha vardır. O da, II. Yakub Bey'in 1414 yılında diktirdiği *Taş Vakfiye*'dir. Yakub Bey burada, Osmanoğullarının yardımlarını yad ederek onlara duada bulunmaktadır.

Taş Vakfiye verdiği mesaj bakımından Orhun Abidelerini andırmaktadır. Bilindiği gibi Orhun Abideleri için devrin hakanı öz dilinde *Bengü Taş* tabirini kullanmıştır. Bu ebediyyen kalabilecek anlamını vermektedir. Yakub bey de aynı düşünceden hareket etmiştir.

Germiyanoğulları ile ilgili kültür faaliyetleri yalnız bunlar değildir. Burada Osmanlı Germiyan arasındaki bağı sağlayan edebiyatımızın önde gelen simalarından olan Şeyhî'yi de zikretmek lâzımdır. II. Yakub Bey devrinde yetişen, *Hüsrev ü Şirin*, *Harnâme* gibi mesnevileri yanında *Dîvan* da yazan bu doktor şair gerçekte Ahmedî gibi bu yüzyılın ilk yarısında mühim eserler bırakmıştır. Bunlardan *Hüsrev ü Şirin*'i II. Murad adına yazmıştır. Kendisini ömrünün sonunda memleket toprağı çekmiş ve 1429 yılında Kütahya'da vefat etmiştir. Erenler-başı olarak tanınan ve ziyaret edilen kabrı Kütahya'ya 7 km. uzaklıktaki Dumlupınar Köyündedir.

Germiyanoğullarındaki bu faaliyetlere paralel olarak XIV. yüzyılda diğer beyliklerde de aynı şekilde kültür hareketleri canlı bir şekilde devam ediyordu. Yine Germiyan Beyliği içinde yer alan Ladik (Denizli) beylerinden İnanç Bey'in oğlu Murad Aslan (ö. 1390) emriyle *Fatiha ve İhlas Tefsiri* yazılmıştı.

Menteşoğulları'ndan İlyas Bey (ö. 1421) adına Şirvanlı Mehmed b. Mahmud, *İlyasiye* adlı tıp kitabını yazmıştı ve *Baznâme* Farsçadan tercüme edilmişti.

Aydınoğulları'ndaki kültür faaliyetleri de devam ediyordu. Aydınoğlu Mehmed Bey (ö. 1334), *Tezkiretü'l-Evliya*'yı Farsçadan, *Arâisü'l-Mecâlis* adlı peygamberler tarihini de Arapça'dan tercüme ettirmişti. Tabîbi olan Hacı Paşa, *Şifaiü'l-Eskam ve Devâü'l-Âlâm* adlı eserini yazmıştı. *Hüsrev ü Şirin* tercümesi Yakub bın Mehmed tarafından yapılmıştı.

Candaroğulları'nda ilim ve fikir hareketleri I. Süleyman Paşa ile başlamıştı. Bu Bey, oğlu İbrahim Bey'in okuması için *Cevâhirü'l-Esdağ* adındaki *Kur'an Tefsirini* yazdırmıştı. Ayrıca Kastamonulu Şâzî, *Maktel-i Hüseyin* mesnevisini yazmıştı (1362). Sinoplu Mümin bin Mukbil, *Kitabu Mihftahü'n-Nûr ve Hazâini's-Sürûr* adlı eserini İsfendiyar Bey adına telif etmişti. Kasım Bey için *Hulâsâtü't-Tib* adlı eser yazılmıştı. Ayrıca Beyliğin başında bulunan İsmail Bey *Hulvi-yât-ı Şâhî* adlı fıkıhla ilgili Türkçe büyük bir eser yazmıştı.

Bunların yanında Anadolu dışında da eserler yazılıyordu. Erzurumlu Mustafa Darır Mısır meliklerinden Mansur Alı ve Berkuk'un emri ile meşhur Sıyer'ini yazmıştı. Ayrıca *Fütûhu's-Şam ve Yüz Hadis Tercümesini* yazan Darir, *Yusuf ile Zeliha* mesnevisini de 1368 yılında tamamlamıştı. Bir de Eratnaoğulları Devleti dağılıncaya 1381 yılında hükümdarlığını ilân eden Kadı Burhaneddin Ahmed de *Divânını* yazmıştı. İşte XV. yüzyıla girerken XIV. yüzyıllardaki belli başlı kültür faaliyetleri kısaca bunlardan ibaretti.

Fakat bugün bu eserler bir tarafa, Germiyanoğulları sahasında yazılanlar bir tarafa konursa, Germiyanlarda verilen eserlerin diğer beyliklerde yazılanlardan daha fazla olduğu görülür. İşte bu kültür hareketleri Beyliğe bir fikir ve düşünce canlılığı da getirdi. Germiyanoğulları beyleri ileriye gören kimselerdi. Onlar beylikler arasındaki sınırların geçiciliğini çok erken görmüşlerdi. Bu sınırlar, dil bir-

liği, alfabe birliği, iman birliği ve cihat aşkı ile zaten kaldırılmıştı. Karaman bölgesi şevhlerinden Edebâli en önce Osmaneli'ne göçmüş ve devletin kurulmasında gerekli rolü oynamıştı. Bunları yine aynı bölgenin alimlerinden Tursun Fakih ve Dâvûd-ı Kayserî takip etmişlerdi.

Germiyan beylerinden Süleyman Şah da kendine düşen tarihî rolü oynamakta geç kalmadı. Bu büyük bir geleceğin işareti idi. Bunun neticelerini madde madde ele alırsak şu sonuçlara ulaşırız.

1. Germiyanoglu kız veriyor, şehzadelerin anne tarafı olarak tahta geçiyordu. Yani Osmanlı tahtının kan bakımından yarısı Germiyanoglu'na aitti.

2. Memleket veriyor, Türk bütünlüğünü ve birliğini sağlıyordu. Böylece benlik davasını bir tarafa atmış, fitneye karşı çıkmıştı.

3. Devletin nasıl işleyeceği, idare edileceği meselesini ülkesinde yazılan siyasetname türündeki eserler ile bildiriyor, dolaylı da olsa, devlet idaresine karışıyor ve her şeyin Hak için yapılmasını istiyordu.

4. Kültür meselelerinde yetiştirdiği şairleri Osmanlı sarayına gidiyordu. Burada da geçerli olan Germiyanoglu fikri ve zevki idi.

5. Bu zamanda Türkçe işlenerek büyük devlet dili olarak hazırlanmıştı. Bunda da Germiyanoglu'nun rolü büyüktü ve Türkçe onlar sayesinde işlenmişti.

6. Yetiştirdiği alimler Osmanlı sarayında ve hizmetinde idi. Bunu diğer beyliklerde görmek mümkün değildir.

Görülüyor ki Germiyanoglu Beyliği, her bakımdan Osmanlıyı Osmanlı yapmış, büyük devlet olma fikrinde ana ve temel rolü oynamıştır. Germiyanogullarının bu düşünce ve davranışları her devirde olduğu gibi, günümüz için de geçerlidir.